

SCRINIUM

Número 2 (segona època)

JULIOL 2023

Publicació periòdica
DE L'ARXIU I BIBLIOTECA CAPITULAR
DE LA S.E. CATEDRAL DE BARCELONA

Consell Editorial

Excel·lentíssim Capítol de la Catedral de Barcelona

Disseny gràfic i maquetació

**DISCRE
PAN·IA**

© **de l'edició:** Catedral de Barcelona
Pla de la Seu, s/n
08002, Barcelona

© **dels textos:** els seus autors

© **de les imatges:** els seus autors

www.catedralbcn.org
publicacions@catedralbcn.org

Juliol 2023

DL B 14867-2023

ISSN 0487-9856

Topografia dels espais medievals dedicats al culte a santa Eulàlia a la Catedral de Barcelona

Nil RIDER

Catedral de Barcelona - Universitat Autònoma de Barcelona
(ORCID ID 0000-0003-4565-5003)

La Cripta de santa Eulàlia de la Catedral de Barcelona és un magnífic exemple d'un diàleg històric de les mencions topogràfiques del culte a la cotitular del temple, com a mínim des del tombant del segle XX.¹ D'imatges de santa Eulàlia a la Catedral n'hi ha una caterva amb esments de tota mena i al llarg de tota la nau i claustre: imatges de terracota, claus de volta, talles de fusta, brodats, orfebreria diversa i pintura sobre llenç o sobre taula, per posar exemples.² Oimés, no es pot fer un «itinerari eularienc» per dins la Catedral sense deixar-se'n alguna; tot i això, hi ha encara certa controvèrsia en quins han estat els espais dedicats abans de la cripta actual; sobretot amb la problemàtica de l'existència, o no, d'una cripta en el temple romànic (1058-1298). Podem constatar que el 1337 el presbiteri va ser buidat perquè començaven les obres de l'actual cripta.³ Aquest nou espai dissocia l'altar major, separant-lo horitzontalment i deixant clares les dues advocacions del temple: la superior, amb el tabernacle i centrant, el culte en la santa Creu, i la inferior, tot dedicant-se a santa Maria i santa Eulàlia.⁴ Fou en aquest darrer espai on es col·locà el sepulcre gòtic de la màrtir barcelonina.⁵

¹ ACB: Miscel·lània 39.2. «Lápida antigua de Santa Eulalia», escrit per Mn. Gaietà Barraquer el 1918.

² La major part dels esments, o si més no una bona relació, es poden trobar a la publicació del Museu Etnològic de Barcelona: Oriol PASCUAL, (ed.). *Santa Eulàlia, patrona de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

³ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», dins *Lambard: estudis d'art medieval XXIX*, p. 9-34. Josep MAS (1920). «La Translació de les Relíquies de Santa Eulàlia a la Sagristia de la seu de Barcelona», dins *El Correo Catalán* (12 i 13 de febrer).

⁴ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». CARRERO, Eduardo. (ed.). *Arquitectura y litúrgia. El contexto artístico de las consuetas catedralicias en la Corona de Aragón*. Palma: Objeto Perdido, p. 17.

⁵ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona», *op. cit.*, p. 9-34. Josep MAS (1916). *Guia-Itinerario de la Catedral de Barcelona*. Barcelona, Imp. La Renaixensa.

Aquest és no el lloc on es va establir amb veracitat la llegenda, ja que això ja ho feu Àngel Fàbrega,⁶ tot desgranant els elements que permeten afirmar l'existència del culte a una màrtir barcelonina venerada amb aquest nom molt abans de la redacció dels textos de Quirze; com a mínim des de la primera meitat del segle VI. Tanmateix, entendre com es gesta —i gestiona— el culte eulalienc a Barcelona és important per a l'evolució dels espais dedicats a la principal patrona i advocada de la ciutat. El cas és que, passada la invasió sarraïna i amb la restauració de la seu barcelonina, el bisbe Frodoí realitzà la troballa del cos de santa Eulàlia, que venia a suplir l'absència de les relíquies del qui podríem considerar el màrtir principal de Barcelona, sant Cugat.⁷ No només això, sinó que la *inventio* d'Eulàlia era un dels projectes del bisbe de Narbona,⁸ i aquesta troballa serví per reforçar el bisbat de Barcelona.⁹ La devoció d'Eulàlia de Barcelona implicà una independència vers Narbona, ja que el seu culte el dia 12 de febrer —lluny de l'*emeritense*— es localitza en un martirologi de principis segle VII¹⁰ i era un culte local difós. Segons sembla, Frodoí localitzà el cos a l'actual Fossar de les Moreres, l'espai on se situava l'església martirial de santa Maria de les Arenes; i les troballes arqueològiques fetes a l'interior de l'actual basílica de santa Maria del Mar, així com les del carrer de l'Argenteria, indiquen l'existència d'una *tumulatio ad sanctos*; una àrea cimiterial al voltant d'un culte martirial a la Barcelona dels segles V-VII.¹¹

Els primers espais a la Catedral i la desvinculació amb Narbona

El relat prodigiós anota que el bisbe Frodoí (861-890), acompanyat de l'arquebisbe de Narbona, després de tres dies de rogatives, tocà amb el bàcul un racó de l'altar de l'església de santa Maria i, trobant que sonava buit, en aquest punt manà excavar, descobrint una arca de marbre blanc. La troballa comportà la primera obertura documentada del sepulcre de santa Eulàlia el 877 i, una vegada

⁶ Àngel FÀBREGA (1958). *Santa Eulalia de Barcelona, revisión de un problema histórico*. Roma: Iglesia Nacional Española, ed; se'n pot trobar un resum a Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», *op. cit.*

⁷ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona.», *op. cit.* p. 19.

⁸ Joan-Ferran CABESTANY (1996). «El culte de Santa Eulàlia a la Catedral de Barcelona (s. IX-X)», dins *Lambard IX*, p. 159-165.

⁹ Ídem.

¹⁰ Robert BARÓ (2018). «Santa Eulàlia de Barcelona. Vida i culte», dins Oriol PASCUAL (ed.) *Santa Eulàlia, patrona de Barcelona*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2018, p. 21-33. Àngel FÀBREGA (1958). *Santa Eulalia de Barcelona, revisión de un problema histórico*. *op. cit.*, p. 86.

¹¹ Robert BARÓ (2018). «Santa Eulàlia de Barcelona. Vida i culte», *op. cit.*, p. 23.

canviat el sarcòfag, les santes relíquies es dipositaren en un vas més petit i foren traslladades solemnement a la Catedral on restaren al costat dret de l'altar.¹²

Al mateix temps, la «invenció» o descoberta del cos de santa Eulàlia permeté enaltir l'església de la ciutat comtal i afermar el nou sistema institucional, atenent que la troballa promoguda pel bisbe Frodoí, bisbe fidel dels reis francs i peça cabdal del domini franc als comtats de Marca Hispànica. El bisbe va afrontar la compromesa problemàtica religiosa i política, i va posar fi a les restes del pensament i la litúrgia hispanovisigoda, en un moment on hi havia una certa resistència a l'església franca.¹³ La descoberta del cos d'una santa venerada per l'església visigòtica va implicar una continuïtat de culte i a la vegada un vincle amb l'església de Roma que legitimava la implementació del projecte imperial carolingi a l'extrem sud del domini franc i justificava la desvinculació a l'obediència toledana.¹⁴

A més, la troballa del sant cos va provocar una independència davant Narbona,¹⁵ ja que el culte als màrtirs pel món carolingi fou un dels pilars fonamentals de la construcció de l'Imperi.¹⁶ El culte dels cossos sants fonamenta la legitimitat i credibilitat del culte a les relíquies i d'aquells que les posseïen. Un dels testimonis més clars sobre aquesta nova visió és el «complex ritual de consagració d'esglésies que, sobre una base veterotestamentària, articula d'una manera nova els espais al voltant de l'altar i les relíquies, concebut el temple com un reflex de tota la creació».¹⁷ Tornant a la catedral, Frodoí aprofità l'oportunitat

¹² Aquest trasllat consta en un extens relat d'aquests esdeveniments, recollits en els manuscrits 104, 105 i 108 de l'Arxiu Capitular de Barcelona i, datats del segle XIV i inicis del XV. A la inscripció esmentada s'hi llegeix que el cos de Santa Eulàlia fou trobat a la casa de santa Maria, fent referència a la troballa de l'any 877, quan el bisbe Frodoí descobrí el cos de santa Eulàlia.

¹³ Joan-Ferran CABESTANY (1996). «El culte de Santa Eulàlia a la Catedral de Barcelona (s. IX-X)», *op. cit.* p. 159-165. Pablo ABELLA (2018). «Patrona e singular avocada de la dita ciutat. Santa Eulàlia i la ciutat de Barcelona a l'època medieval (segles XI-XV)», dins Oriol PASCUAL (ed.) *Santa Eulàlia, patrona de Barcelona*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 37-38.

¹⁴ Blanca GARÍ (2010). «La política de lo sagrado en la Barcelona medieval. De la inventio sanctae Eulaliae a las leyendas mercedarias» dins *Imago Temporis. Medium Aevum, IV*, p. 477 i Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», dins *Lambard: estudis d'art medieval XXIX*, p. 18.

¹⁵ Joan-Ferran CABESTANY (1996). «El culte de Santa Eulàlia a la Catedral de Barcelona (s. IX-X)», *op. cit.*, p. 159-165.

¹⁶ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona», *op. cit.*, p. 19.

¹⁷ Ídem.

per reparar-la¹⁸ de manera important, tal com es pot veure al document on Carles *el Calb* donà a «Frodoynum episcopum libras X de argento ad suam ecclesia reparare».¹⁹ La presència d'aquest cos en la catedral preromànica fou tan important que el 878 Lluís *el Tartamut* confirmava els privilegis que Carles *el Calb* havia donat a l'església de Barcelona afegint al nom històric de la santa Creu «et sanctae Eulaliae, cuius corpus in ipsa ecclesia requiescit».²⁰ Tanmateix, sembla que aquest nom no fou ni regular ni habitual fins al segle X, com es pot veure a les notícies recollides per Àngel Fàbrega²¹ que presenten diverses fórmules per referir-se a la Catedral; mantenint l'única advocació que és sense variants a la santa Creu, sent diversa la de santa Eulàlia al llarg del segle IX-X.

Una de les poques coses que es pot afirmar d'aquesta presència preromànica és que santa Eulàlia tenia un espai dedicat a la Catedral, sense confirmar quin, però amb alguns indicis que no devia ser l'altar major, ja que les notícies més antigues impliquen la concepció d'una capella diferent on reposaven les restes martirials.²² Tot i això, Gerardo Boto i Marc Sureda anoten que l'altar de la santa Creu i el de santa Eulàlia podrien estar en un mateix espai.²³ Ben mirat, en la documentació s'esmenta una «domum Sancta Eulalia» dins de la Catedral de la Santa Creu.²⁴ En conseqüència, som més propensos a seguir les hipòtesis de Fàbrega, però sense afirmar quin podria ser el lloc on situar el cos sant. En canvi, estem convençuts que, segons la tònica de la recerca actual, el sepulcre antic és on varen col·locar les

¹⁸ Philip BANKS (1992). «L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300», dins d'*Història de Barcelona 2*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 25-71. Josep M. AINAUD (1957). *El obispo Frodoino restaurador de la Catedral de Barcelona*, dins de *Divulgación histórica de Barcelona*. Vol IX. Barcelona, Aymà editor. Martí VERGÉS i Teresa VINYOLES (2000). «De la seu de Frodoí a la Catedral romànica de Barcelona» dins del *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, Vol. 47, p. 21.

¹⁹ Àngel FÀBREGA (1995). *Diplomatari de la Catedral de Barcelona*. Barcelona Catedral de Barcelona, doc. 2.

²⁰ Íbidem, doc. 3.; Àngel FÀBREGA (1958). *Santa Eulàlia de Barcelona, revisión de un problema histórico. op. cit.*, p. 93-94.

²¹ Íbidem, p. 93-95.

²² Ídem; Àngel FÀBREGA (1995). *Diplomatari de la Catedral de Barcelona*. Barcelona: Catedral de Barcelona, docs. 62, 93 i 127.

²³ Gerardo BOTO i Marc SUREDA (2021). «La capçalera de la catedral romànica de Barcelona a partir de les dades litúrgiques i geofísiques» dins Gerardo BOTO i Marc SUREDA (eds.). *La catedral romànica de Barcelona. Protagonistes, context urbà i edificacions monumentals*, Girona: Documenta Universitaria, p. 178.

²⁴ Àngel FÀBREGA (1995). *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. op. cit.*, docs. 62, 93 i 127.

reliquies el 877, conservat a l'actual cripta amb la constatació d'una làpida amb la inscripció:

[HI]C REQUIESCIT. BEATA EULALIA. MAR

[TY]RIS. XPI. QUI. PASSA. EAST. IN CIVITA

[T]E. BARCHINONA SUB DACIANO

[P]RESIDE. II IDUS. F(e)B(ruari)AS ET FUIT INVENTA

[A F]RODOINO EP(iscop)O CUM SUO CLARO IN

DOMU[m] S(an)C(te) MARIE X K(a)L(endas) NO(vem)BR(es) DEO
GRA(tia)S

Aquesta làpida es troba sobre un sepulcre format per «tres elementos antiguos de origen y funcionalidad diversa»²⁵ tot i que el sepulcre primitiu comptaria només amb dos d'aquests elements: l'urna i la tapa.²⁶ La coberta triangular va ser trobada a la cripta i es va instal·lar sobre les altres dues el 1913.²⁷ La làpida hauria estat situada sobre la tapa, allà on hi ha ara la coberta triangular, en un conjunt amb altres lloses; era conservada a la cripta, on Jaume Caresmar la va veure i transcriure el 1774. Sabem que, atès el seu valor, durant el segle XIX va ser substreta de la cripta per causes desconegudes i va ser recuperada pels canonges Mn. Jaume Almera, Mn. Gaietà Barraquer i pel pare Fidel Fita del Museu Arqueològic en 1918.²⁸ Les especialistes Beltrán de Heredia i Rodà remarquen el bon estat de conservació de les peces i anoten l'existència d'un orifici al centre de la tapa que elles identifiquen com una *cataracta*, una obertura amb la finalitat

²⁵ Julia BELTRÁN de HEREDIA i Isabel RODÀ (2020). «*Spolia y reutilización. Elementos de la Antigüedad Clásica y tardía en la catedral de Barcelona*», dins Julia BELTRÁN de HEREDIA (ed.) *La basílica de la Santa Creu i Santa Eulàlia: la Catedral abans de la Catedral, IV Jornades de les basíliques històriques de Barcelona*. Barcelona, Ateneu Universitari Sant Pacià, p. 52.

²⁶ Joaquim BOTET (1895). *Sarcófagos romano-cristianos esculturales que se conservan en Cataluña*. Barcelona: Establecimiento tipográfico Jaume Jepús.

²⁷ ACB: Miscel·lània 39.2. «Làpida antiga de Santa Eulàlia», escrit per Mn. Gaietà Barraquer el 1918. Eduardo TÁMARO (1882). *Guía histórico-descriptiva de la Santa Iglesia Catedral Basílica de Barcelona*. Barcelona: Tipografía Católica. Josep MAS (1916). *Guía-Itinerario de la Catedral de Barcelona. op. cit.*, p. 33.

²⁸ ACB: Miscel·lània 39.2. BARÓ, Robert i RIDER, Nil (2021): «Eulàlia de Barcelona», *op. cit.*, p. 18.

d'obtenir *brandea*, fragments de teixit repartits entre els fidels, un procés d'obtenció de relíquies ben documentat per les fonts antigues i l'arqueologia.²⁹

La làpida és de marbre de Carrara i es pot datar del segle IX, ja que «la fórmula *martyris* enlugar de *martyr* y la de *qui* en lugar de *quae* son dos anomalias características de la época».³⁰ A banda de la datació s'ha d'afegir que el gravat del text és «muy cuidadoso, con ostensibles linias de pauta»;³¹ s'hi van esmerçar en fer-la: era el testimoni de la *inventio* de santa Eulàlia. En la inscripció es pot notar que hi ha una falta de marbre en forma de semicercle que fa desplaçar uns vint centímetres l'inici de la darrera frase «DOMU[m] S(an)C(te) MARIE X K(a)L(endas) NO(vem)BR(es) DEO GRA(tia)S». Aquesta làpida formava part del tancament del sepulcre del segle IX, i la falta semicircular correspondria amb la tapa del sepulcre on hi ha, encara, un forat que encaixa perfectament amb aquest testimoni: un orifici de comunicació amb les restes martirials.

Les ombres de la catedral romànica

El 18 de novembre de 1058 es consagrà la segona Catedral «ad honorem Christi et nomen sanctae Crucis sanctaeque Eulaliar indigenae martyris et virginis».³² Si bé la titularitat ja és clara, no ho és tant la situació del seu sepulcre. Mn. Josep Mas apunta³³ que se situava en una cripta romànica, com es feu en la catedral gòtica. Tanmateix, el mateix autor anota que el cos devia estar en un lloc elevat, darrere l'altar de santa Maria.³⁴ Beltrán de Heredia i Lorés defensaven la

²⁹ Julia BELTRÁN de HEREDIA i Isabel RODÀ (2020). «*Spolia* y reutilización. Elementos de la Antigüedad Clásica y tardía en la catedral de Barcelona», *op. cit.*, p. 53.

³⁰ Àngel FÀBREGA (1958). *Santa Eulalia de Barcelona, revisión de un problema histórico*. Roma: Iglesia Nacional Española, ed, p. 109.

³¹ Julia BELTRÁN de HEREDIA i Isabel RODÀ (2020). «*Spolia* y reutilización. Elementos de la Antigüedad Clásica y tardía en la catedral de Barcelona», *op. cit.*, p. 54.

³² Àngel FÀBREGA (1958). *Santa Eulalia de Barcelona, revisión de un problema histórico*. *op. cit.* p. 94. Sebastián PUIG (1929). *Episcopologio de la Sede Barcinonense*. Barcelona, Biblioteca Balmes, p. 388-391.

³³ Josep MAS (1906). *Notes històriques del bisbat de Barcelona. Taula dels altars i capelles de la seu de Barcelona*. Barcelona: Establiment tipogràfic de Jaume Vives, Vol. 1

³⁴ ACB. LA III, f. 101, d. 266. Josep MAS (1914). *Nota Històrica. La Cripta de Santa Eularia a la seu de Barcelona*. Barcelona, Tipografia catòlica, p. 9. També es ressenya la notícia a Gerardo BOTO i Marc SUREDA (2021). «La capçalera de la catedral romànica de Barcelona a partir de les dades litúrgiques i geofísiques». *op. cit.*, p. 178.

falta d'indicis perquè hi pogués haver una cripta romànica³⁵ a diferència del que assenyalaven Vergés i Vinyoles,³⁶ que havien comparat la Catedral barcelonina amb Sant Vicenç de Cardona, tot afirmant l'existència d'una cripta de tres naus en una capçalera de tres absis. La situació d'aquest «altare sancte Marie et corpus sancte Eulalie»³⁷ ens és desconeguda per causa de la diversitat d'opinions de la historiografia: era a la cripta o a l'altar major?

La dualitat d'opinions suara esmentades coexisteixen, sobretot, fins que Eduardo Carrero³⁸ plantejà la primera negativa de la cripta apuntant la possibilitat que l'altar de santa Maria i santa Eulàlia podia estar situat en el pla de presbiteri com hi ha en diversos paral·lels europeus. En aquest cas, Carrero anota diferents documents que assenyalen la importància de l'altar de santa Eulàlia a redós del segle XII³⁹ per realitzar les vocacions entre el clergat catedralici. És en aquest altar que l'ardiaca Ponç fundava un presbiterat amb l'obligació d'oficiar, com a mínim, una missa al dia.⁴⁰ Tot i que encara hi ha alguns estudis recents que defensen l'existència d'una cripta,⁴¹ la documentació no anota cap notícia a aquesta. A l'acta de translació de les restes de sant Eulàlia cap a la sagristia —única referència localitzada a hores d'ara que pugui descriure el presbiteri— diu clarament que el sepulcre martirial es trobava en alt «in alio positum retro altare in dicta ecclesia

³⁵ Julia BELTRÁN de HEREDIA i Immaculada LORÉS (2005). «La catedral romànica de Barcelona: revisió de les dades arqueològiques i de l'escultura». *Quaderns d'arqueologia i història de la ciutat de Barcelona*, núm. 1, p. 109.

³⁶ Martí VERGÉS i Teresa VINYOLES (1992). «Santa Creu i Santa Eulàlia de Barcelona». *Catalunya Romànica, XX. El Barcelonès. El Baix Llobregat. El Maresme*, Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana, p. 155-165.

³⁷ ACB. LA III, f. 101, d. 266.

³⁸ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». *op. cit.*, p. 15-22.

³⁹ Íbidem, p. 17.

⁴⁰ L'ardiaca Ponç arriba a establir l'eixovar per la celebració. Veges Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». *op. cit.* p. 17 i Sebastián PUIG (1929). *Episcopologio de la Sede Barcinonense*. Barcelona: Biblioteca Balmes, p. 188.

⁴¹ Francesca ESPAÑOL (2020). «Cultos cívicos y su epicentro en los territorios del oriente peninsular: el sepulcro de Santa Eulalia de Barcelona». Vinni LUCHERINI i Gerardo BOTO (ed.). *La cattedrale nella città medievale: i rituali*, Nàpols: Quaderni napoletani di storia dell'arte medievale, 5, p. 311-329. I Pablo ABELLA (2018). «Patrona e singular avocada de la dita ciutat. Santa oriolpEulàlia i la ciutat de Barcelona a l'època medieval (segles XI-XV)», dins Oriol PASCUAL (ed.) *Santa Eulàlia, patrona de Barcelona*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 38 encara ho presenta, amb dubtes, però com una hipòtesi a tenir en compte.

constructum et hedificatum ad invocationem et honorem beate Marie virginis eiusdemque Sancte Eulalie Barchinone».42

Si l'altar de santa Eulàlia fou, durant el romànic, un altar —possiblement matinal— situat al final del presbiteri,⁴³ què hi havia d'haver a la suposada cripta? Segons la documentació que Gerardo Boto i Marc Sureda han aportat recentment, probablement cap de les primeres capelles de la girola de la nova església gòtica. Oimés, sembla que més que pensar en tres absis, les notícies apunten cap a pensar en una capçalera amb diferents absidioles; ja que segons apunten Boto i Sureda, en la primera etapa de la construcció de la catedral gòtica es traslladaren els cultes primigenis de la romànica.⁴⁴ Els arguments que reforcen aquesta hipòtesi sobre la situació de l'altar de Santa Eulàlia en la catedral romànica són els paral·lels europeus i catalans; el mateix Eduardo Carrero⁴⁵ n'apunta diversos, com ara a Vic, on l'altar matinal estava al fons del presbiteri, darrere l'altar major, en una retrocapella on es podia crear un espai únic, d'importància, en què donar culte a unes relíquies.⁴⁶ Ben mirat, sabem que el sepulcre on hi havia les restes martirials estava en alt, elevat, però no en sabem el com, tot i que Francesca Español apuntava la possibilitat que el sepulcre fos alçat de l'estil de l'actual.⁴⁷ La documentació del trasllat del 1337 transcriu la làpida preromànica en un mateix espai amb el sepulcre, i esmenta, com ja s'ha pogut veure, una relació evident amb l'altar de santa Maria. I no només això, sinó que cal

⁴² ACB: 3-4-61, AHCB: 1A-377, AHCB: 1G-14, fol. 158v-159r, Sebastián PUIG (1929). *Episcopologio de la Sede Barcinonense*. Barcelona, Biblioteca Balmes, 1929, Apèndix CIX, p. 473-474. Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», dins *Lambard: estudis d'Art medieval XXIX*, p. 9-34.

⁴³ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». *op. cit.*, p. 18.

⁴⁴ Gerardo BOTO i Marc SUREDA (2021). «La capçalera de la catedral romànica de Barcelona a partir de les dades litúrgiques i geofísiques», *op. cit.*, p. 139-190.

⁴⁵ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia» *op. cit.* p. 19; Eduardo CARRERO (2013). «El altar mayor y el altar matinal en el presbiterio de la catedral de Santiago de Compostela». *Territorio, Sociedad y Poder*, 8, Oviedo: Universidad de Oviedo, p. 19-52; Eduardo CARRERO (2014a). «Catedral y liturgia medievales. La definición funcional del espacio y sus usos» dins Anísio Miguel de SOUSA i María do Rosario BARBOSA (coords.). *O clero secular medieval e as suas catedrais. Novas perspectivas e abordagens*, Lisboa: Centro de estudos de história religiosa-Universidade Católica portuguesa, p. 59-100.

⁴⁶ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». *op. cit.*, p. 20.

⁴⁷ Francesca ESPAÑOL (2020). «Cultos cívicos y su epicentro en los territorios del oriente peninsular: el sepulcro de Santa Eulalia de Barcelona», *op. cit.*, p. 311-329.

tenir en compte les continuïtats en el culte pel que fa a la relació entre santa Eulàlia i la missa matinal.⁴⁸

Nous temps i velles pràctiques

L'any 1337 el bisbe Ferrer d'Abella retirà del sepulcre antic les restes de «sanctissima ossa et ffracmentta ossium cum pulvere»⁴⁹ de santa Eulàlia mentre en veu baixa cantava l'antífona *hostia solemnis Eulalia*. El desmuntatge del presbiteri romànic per començar les obres de l'actual catedral fou molt solemne, i comptà amb l'assistència de la majoria dels prohoms de Barcelona del moment. Les relíquies foren col·locades en dos saquets de lli, separant-les: en una els ossos i en l'altra els fragments i la pols. Els saquets suara esmentats, identificats per Rosa Maria Martín,⁵⁰ es desaren en una capsa de fusta de xiprer recoberta amb un altre drap de lli i un altre de porpra i or. L'operació es clausurà cantant el *Te Deum* mentre es desava en una dependència de la sagristia, anomenada tresoreria.⁵¹ Amb aquest nou disseny de la capçalera i el presbiteri es plantejà, al mateix temps, la construcció d'una cripta amb funcions de reliquiari⁵² on s'hi inicià el culte martirial de Barcelona, el dia de Sant Pere i Sant Pau del 1337.

La nova capçalera de la seu va generar un espai determinat que fou consagrat el 1338.⁵³ En un mateix pla vertical situava l'altar major, dedicat a la santa Creu, i l'altar matinal, de la cripta, on se situà el sepulcre de santa Eulàlia. Tot això va provocar, segons Àngel Fàbrega, que l'altar major coincidís sobre el sepulcre de sant Eulàlia, «d'aquesta manera, en un primer temps, ni relíquies calgueren a l'hora de consagrar l'altar major».⁵⁴ En conseqüència, el 1339 es traslladà

⁴⁸ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». *op. cit.*, p. 19. Àngel FÀBREGA (1978). *La vida quotidiana a la Catedral de Barcelona en declinar el renaixement: any 1580*. Barcelona: Balmes, Sèrie III, Monografies, p. 72. ACB. Tractat de generalitats dels oficis celebradors de la seu de Barcelona, f. 18r.

⁴⁹ ACB. 3-4-61. Vegeu Document 1.

⁵⁰ Rosa M. MARTÍN (1993). «Els tèxtils medievals a la catedral de Barcelona». *D'art*, Núm. 19, p. 187-203.

⁵¹ ACB. 3-4-61. Robert BARÓ i, Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», dins *Lambar: estudis d'art medieval XXIX*, p. 12. Vegeu Document 1.

⁵² Eduardo CARRERO (2019). *La Catedral habitada. Historia viva de un espacio arquitectónico*. Bellaterra (Cerdanyola del Vallès): Edicions UAB, p. 191.

⁵³ Àngel FÀBREGA (1998). «L'altar major de la Catedral de Barcelona i les seves lipsanoteques. I. Estudi històric». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, Vol. 12, p. 199-262.

⁵⁴ Àngel FÀBREGA (1978). *La vida quotidiana a la Catedral de Barcelona en declinar el renaixement: any 1580*. Barcelona: Balmes, Sèrie III, Monografies, p. 57.

solemnement el cos de santa Eulàlia tot portant des de la sagristia les relíquies al nou espai, tot acompanyats dels més importants personatges de la vida pública barcelonina. Les relíquies foren posades en un calze de plata i folrat amb un nou drap verd i daurat —sembla que cobrint l'antic—⁵⁵ que foren entregades a l'infant Pere, a l'arquebisbe de Tarragona i l'Ardiaca de Santa Maria del Mar per col·locar-les al nou sepulcre, no sense abans canviar-les de caps tot cantant himnes i antífones en honor a santa Eulàlia.⁵⁶

El nou sepulcre fou obra del pisà Lupo di Francesco, tot i que Josep Bracons defensa que es va fer en dues fases: la primera i més important al voltant de 1327, on sembla segur que hi va intervenir el «*pisarum magistrum*»;⁵⁷ i una segona cap al 1339 coincidint amb l'acabament de la cripta i la translació de les relíquies de la santa.

La cripta i el reliquiari fou escenari d'un canvi de pràctiques al voltant d'aquest sepulcre, sent un espai principal de la ciutat pel que havien de passar bisbes, prínceps i reis en arribar a Barcelona.⁵⁸ La vinculació de santa Eulàlia amb el mateix Crist potser tingué el seu paper: la màrtir, mot que en grec significa «testimoni», reflecteix un paral·lel amb la vida, passió, mort i resurrecció, com ho mostra el nou sepulcre d'alabastre representant les notícies hagiogràfiques recollides en les diverses vides de santa Eulàlia de Barcelona, recollides, principalment, en els manuscrits de la Catedral.⁵⁹ Segons vàrem escriure fa poc menys d'un any amb Mn. Robert Baró, «les referències a les translacions són l'equivalent del document d'*authentica* que acompanya les relíquies i són testimoni

⁵⁵ ACB, 3-4-60. Veges Document 2.

⁵⁶ Ídem.

⁵⁷ Arxiu històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB): Llibre del Consell 1326-1327 (1B.I-10), fol. 58v-59r. Pablo ABELLA (2018). «*Patrona e singular avocada de la dita ciutat. Santa Eulàlia i la ciutat de Barcelona a l'època medieval (segles XI-XV)*», dins Oriol PASCUAL (ed.). *Santa Eulàlia, patrona de Barcelona*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 43. Josep MAS (1914). *Nota Històrica. La Cripta de Santa Eularia a la séu de Barcelona*. Barcelona, Tipografia catòlica.

⁵⁸ Jordi FERNÁNDEZ-CUADRENCH (2005). «Les processons extraordinàries a la Barcelona baixmedieval (1339-1498). Assaig tipològic». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm. 26, Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 407.

⁵⁹ Robert BARÓ i, Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», *op. cit.*, p. 9-34. Francesca ESPAÑOL (2020). «Cultos cívicos y su epicentro en los territorios del oriente peninsular: el sepulcro de Santa Eulalia de Barcelona» *op. cit.* Vinni LUCHERINI i Gerardo BOTO (ed.). *La cattedrale nella città medievale: i rituali*, Nàpols: Quaderni napoletani di storia dell'arte medievale, 5, p. 314.

de la transmissió que les fa veraces». ⁶⁰ Les pràctiques de culte, amb una nova visió del patronatge local, diferent de l'actual, generen nous rituals com són els cercles concèntrics que es generen a la cripta. Els elements processionals permeten passar per sota del mateix sepulcre, a similitud del que passava amb sant Raimon de Penyafort ⁶¹ o sant Nicolau de Bari, sepulcre que gotejava olis amb poders curatius, ⁶² i que, possiblement, ja funcionaven en la catedral romànica, bo i sabent que el sepulcre primitiu estava en alt, sobre l'altar de santa Maria.

Si bé les pràctiques podien ser antigues, pel que es desprèn dels estudis dels rituals entorn de santa Eulàlia realitzat per Francesca Español, ⁶³ el nou espai permetia *rodar* santa Eulàlia, més que només passar-hi per sota. Els elements concèntrics de la cripta-reliquiari permeten circular tot connectant visualment sempre amb el sepulcre. Són moltes les notícies a aquestes *voltes* rodejant del sepulcre, ⁶⁴ i que es mantenen actualment cada 12 de febrer. ⁶⁵ Una de les més significatives és la que feu l'emperadriu Margarita d'Àustria qui —el juliol de 1666— va fer «las trese voltas al entorn del altar de santa Eulàlia». ⁶⁶ Curiosament

⁶⁰ Robert BARÓ i, Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», dins *Lambarð: estudis d'art medieval XXIX*, p. 16.

⁶¹ Julia BELTRÁN de HEREDIA i Isabel RODÀ (2020). «*Spolia* y reutilización. Elementos de la Antigüedad Clásica y tardía en la catedral de Barcelona», *op. cit.*, p. 52, Francesca ESPAÑOL (2020). «Cultos cívicos y su epicentro en los territorios del oriente peninsular: el sepulcro de Santa Eulalia de Barcelona». *op. cit.*, p. 311-329. Francesca ESPAÑOL (2016). «Ritual y liturgia en torno a los sepulcros santos hispanos medievales». *Codex aquilarensis: Cuadernos de investigación del Monasterio de Santa María la Real* (Ejemplar dedicado a: Construir lo sagrado en el arte medieval. Reliquia, espacio, imagen y rito), Nº 32, p. 297-328, sobretot la pàgina 305.

⁶² Francesca ESPAÑOL (2016). «Ritual y liturgia en torno a los sepulcros santos hispanos medievales». *op. cit.*, p. 301.

⁶³ Francesca ESPAÑOL (2020). «Cultos cívicos y su epicentro en los territorios del oriente peninsular: el sepulcro de Santa Eulalia de Barcelona». *op. cit.*, p. 311-329. Francesca ESPAÑOL (2016). «Ritual y liturgia en torno a los sepulcros santos hispanos medievales». *op. cit.*, p. 297-328, sobretot la pàgina 305.

⁶⁴ Francesca ESPAÑOL (2020). «Cultos cívicos y su epicentro en los territorios del oriente peninsular: el sepulcro de Santa Eulalia de Barcelona». *op. cit.*, p. 316-318.

⁶⁵ Nil RIDER (2022). «El patrimonio inmaterial de la Catedral de Barcelona, celebraciones “conforme la festa de que's farà lo offiçi”». José Luis BARRIOCANAL, Santiago DEL CURA, René Jesús PAYO, Carlos IZQUIERDO (eds.). *El mundo de las catedrales. Pasado, presente y futuro. Congreso Internacional VIII centenario Catedral de Burgos*. Burgos: Fundación VIII Centenario de la Catedral. Burgos, p. 1127-1135.

⁶⁶ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», *op. cit.*, p. 16.

13. Totes elles queden íntimament vinculades als dos pols de sacralitat de la catedral: en la vertical directa amb l'altar i la càtedra, i en diagonal amb el cor i la tribuna situada als peus de l'edifici i marcada pel cimbori.

En conclusió, la gran cripta-reliquiari de santa Eulàlia és plantejada com un espai que continua el culte anterior de l'altar matinal, essent «*la capella mariana*» de la Catedral, usant el sepulcre com un retaule.⁶⁷ Tot i la pèrdua d'advocacions, la Mare de Déu és present en el coronament del sepulcre d'alabastre del cos sant i en la clau de volta es pot veure la Mare de Déu asseguda en un tron similar al que s'ha anomenat «del rei Martí», tot portant l'infant Jesús en braços i traient-se la corona, la imposa a santa Eulàlia en la seva glorificació, portant la palma del martiri.⁶⁸ Aquest espai singular de la Catedral comptava amb una escala d'accés monumental que la connectava pràcticament amb el cor —encara per construir—, fet que possiblement condicionà la seva situació.⁶⁹ El Capítol, més endavant, va dissenyar un presbiteri amb un espai central dual format per l'altar major i la cripta, on s'hi realitzaven diversos ritus i cerimònies simultànies, que es podia veure perfectament des del cor.⁷⁰ Aquestes grans escales foren modificades en 1797, quan suposem que es varen canviar alguns dels usos de la cripta, com són els provocats per l'anul·lació de les capelles laterals que encara es poden observar, cegades, a l'escala.

Tot recapitulant

A l'actual cripta hi passen, habitualment, unes set mil persones el dia 12 de febrer per venerar la seva patrona un festiu laborable. El ritual és ben senzill, es baixa per les grans escales, reduïdes en distància —tot augmentant el pendent— i es volta el sepulcre, tot contemplant-lo; adorant el sant cos dins d'un gran reliquiari arquitectònic.⁷¹ Alguns dels fidels s'hi queden, pregant, d'altres, en canvi, marxen. Amb aquesta volta, se segueix mantenint el ritual barceloní de rodar santa Eulàlia.

Tot recapitulant, al segle IX Barcelona s'afiança com a nucli episcopal gràcies a la interveió ncidel bisbe Fordoi i duu les relíquies des de Santa Maria del Mar fins

⁶⁷ Àngel FABREGA (1978). *La vida quotidiana a la Catedral de Barcelona en declinar el renaixement: any 1580*. Barcelona: Balmes, Sèrie III, Monografies, p. 57.

⁶⁸ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», *op. cit.*, p. 15.

⁶⁹ Eduardo CARRERO (2014b). «La Catedral de Barcelona y la litúrgia». *op. cit.*, p. 22.

⁷⁰ Àngel FABREGA (1978). *La vida quotidiana a la Catedral de Barcelona en declinar el renaixement: any 1580*. Barcelona: Balmes, Sèrie III, Monografies, p. 57.

⁷¹ Nil RIDER (2022). «El patrimonio inmaterial de la Catedral de Barcelona, celebraciones “conforme la festa de que's farà lo offici”». *op. cit.*, p. 1127-1135.

a la mateixa catedral, on quedaran guardades des del 877. Unes relíquies que resten intactes fins al dia d'avui. La notícia del 14 de desembre de 1939, quan Frederic Marès presencià l'obertura del gran sepulcre gòtic per corroborar si les restes de la màrtir barcelonina restaven al seu lloc, on els dipositaren sis-cents anys abans. Marès narra com veié la inscripció de l'interior del sepulcre que diu: «Hic requiescit corpus beatae Eulaliae barchinonensis virginis et martyris Christi quod in vasculo isto fuit positum anno incarnationis domini MCCCXXXIX VI idus iulii».⁷²

Marès i els qui contemplaven veieren «un pequeñito montón de cenizas y unos cuantos restos de huesos, muy escasos».⁷³ Què hi havia, però? «Una vértebra, un pedazo del hueso frontal o parietal, y lo demás ceniza, dos puñados de ceniza y, creo recordar, unos pedacitos de tela de lino. Y esto y no más es cuanto figura en el sepulcro interior que guarda el sepulcro de Santa Eulalia».⁷⁴ Per tant, el que hi havia, i hi és encara, és el cofre gòtic amb les relíquies de santa Eulàlia. Un sepulcre que és el fruit d'una tradició començada amb les restes dipositades per Frodoí en algun espai de la catedral pre-romànica, traslladades per Ferrer d'Abella el 1337 dins uns saquets de lli que es dipositaren en la cripta el 1339. I no només el sepulcre, sinó també la cripta, que segueix la tradició immortalitzada en el projecte decoratiu, en especial de les tres arcades que es conserven, on s'hi esculpiren multitud de caparrons; d'homes i dones, de totes les edats i classes socials, ben presidides per un bisbe mitrat; representant la ciutat de Barcelona mostrant-se a prop de la seva patrona.⁷⁵ Al cap i a la fi, senyal d'una devoció que es manté viva amb els mateixos usos en diferents espais, en la mateixa Catedral des del segle IX.

⁷² Frederic MARÉS (2000). *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades: memorias de la vida de un coleccionista*. Barcelona: Museu Frederic Marès. Reimpressió de l'edició de 1977 de la Gràfica Bachs de Barcelona, p. 161.

⁷³ Ídem.

⁷⁴ Íbidem, p. 161-162.

⁷⁵ Robert BARÓ i Nil RIDER (2021): «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», *op. cit.*, p. 9-34.

Document 1

Barcelona, 1337, agost, 30

Acta notarial, redactada pel notari reial Marc Mallol, del trasllat provisional del cos sant de santa Eulàlia des de l'altar romànic de la Catedral de Barcelona fins a la Sagristia en una caixa de fusta de xiprer. La caixa va ser traslladada en processó solemne tot culminant en el cant del Te deum mentre repicaven les campanes. El trasllat el dugué a terme el Bisbe Ferrer d'Abella.

A. ACB: 3-4-61(a)

B. AHCB: 1A-377

C. AHCB: 1G-14, fol. 157v-158v

- a. Sebastián PUIG (1929). *Episcopologio de la Sede Barcinonense*. Barcelona, Biblioteca Balmes, 1929, Apèndix CIX, p. 473-474.
- b. Josep MAS (1920). «La Translació de les Relíquies de santa Eulàlia a la Sagristia de la seu de Barcelona», dins *El Correo Catalán* (12 i 13 de febre). Traducció del document.
- c. Robert BARÓ i Nil RIDER (2021). «Eulàlia de Barcelona. Espais de memòria i culte», dins *Lambard: estudis d'Art medieval XXIX*, p. 9-34.

In nomine Domini nostri Iesu Christi. Amen. Cum ea que laudem omnipotens Dei et gloriosissime virginis Marie ac debitam venerationem sanctorum concernunt deceat perpetue memorie per scripturam publicam comendari. Idcirco noverint universi huius presentis publici instrumenti seriem inspecturi. Quod die sabbati post pulsationem squille matinarum sedis Barchinone ante auroram eiusdem diei^A, qua die computabatur tercio kalendas september anno Incarnationis Domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo Septimo, regnante illustrissimo principi et domino dompno Petro Dei gratia rege Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comite barchinone; in presentia mei Marci Maiolli, regia auctoritate noter publici Barchinone, et in presencia etiam venerabilium virorum Bernardi Llulli, decretorum doctoris, Ardiachonis Sancte Marie de Mari, in ecclesia Barchinone; Berengari de Papiolo, ardiachoni penitensi iamdicta ecclesia; Fferrari Payronis, prepositi mensis iulii, in eidem ecclesia; Raimundi Luppeti, Bernardi de Tauro, canonicorum dicte ecclesie Sedis Barchinone; et ffratris Raimundi de Monte Drachone de ordine ffratrum predicatorum; sorii reverendi domini Episcopi infrascripto; et Berenguarii Baiuli; Paschasii de Vilaltella; Silvestri Fusteri; Petri de Manso; Petri de Prato de Podiata; Nicholai Sa Calsada; Guillelmi Ferrarii; Raimundi de Ortis; Petri Bramona; Petri de Framquedine; et Berengari Cudina, benefficiatorum; et Iohannis Gras prebrorum ecclesie dicte Sedis; et Arnaldi Ballistari, Bernardi Serra, Ffrancisco Fivallarii, Petri de Cigiis, Bernardi de Cigiis, Galcerandi de Turre Veteri, civium Barchinone; et Iacobi Ffabre magistri operis ffrabrice dicte Sedis; et Raimundi

Geronesi, Petri de Canavellis, Ffrancisci de Lauro, Salvatoris Bertrandi, Guillelmu Cumy, Guillelmi Jordani, Guillelmi Rabinat, Bernardi de Graells, Iambardorum in opere dicte Sedis operacium, civim dicta civitatis; et Paschasi de Gradu, Guillelmi de Sala, Petri de Porta, Berengarii de Casis, Guillelmi de Casis, Ffrancisci Geronesi, Guillelmi de Socarrats, Guillelmi de Casalibus, Petri de Canals, Ffrancischi Cerdani, Bertrandi Riqueri, Bernardi Massoti^B et prolium etiam aliorum clericorum et laycorum testium ad hoc specialiter assumptorum tamquam coram presencia publice et hoestarum at fide dignarum personarum Reverendis in Christo pater et dominus dompnus ffrater Ferrarius [d'Abella] Dei gratia Barchinone Episcopus constitutus personaliter in ecclesia iamdicte Sedis, volens que transfferre ossa corporis beate Eulalie Barchinone, virginis et martiris gloriose, cum hoc esset necessarium pro eo quia capella eiusdem beate virginis, que construebatur in dicte Sedis ecclesia comode perfici non poterat idem corpus eiusdem virginis beate saltem ad tempus mutaretur seu transfferretur propterea idem reverendus dominus Episcopus prius submissa voce cantata antifona hostia sollempnis Eulalia; et oracione propiciate quesumus domine nobis famulis tuis, et spiritus sancta gracia ferventi animo invocata humiliter accessit ad sepulcrum seu vasculum marmoreum in quo ditti sactissimi corporis ossa gloriosa erant tumulata, posita sive sepulcra, quos sepulcrum erat in alio positum retro altare in dicte ecclesia constructum et hedificatum ad invocationem et honorem beate Marie virginis eiusdemque Sancte Eulalie Barchinone; subtus quod quidem sepulcrum seu vasculum videlicet in pavimento eiusdem erat titulus de verbo ad verbum in quodam lapide marmoreo sculptus in latere dextro cum litteris contavatis antique florine tenoris sequentis «hic requiescit beata Eulalia martiris Christi qui passa est in civitate Barchinone sub Daciano preside pridie idus ffebroarii, fuit inventa a Ffrodoyno Episcopo, cum suo clero, in domu Sancte Marie de Marino, Deo gracias». Et amotus ab inde ditto altari posteaque aperto dicto sepulcro seu vasculo at lapidibus supra positis elevatis, sepefatus reverendus dominus Episcopus dicta ossa sanctissima tam integra quam fracmenta ossium in pulvere propter nimiam antiquitatem redacta de quibus ossibus odor suavissimus, mirabilis et stupendus quasi sinamomi et balsami et diversorum ac multorum aromatum bene ffragrancium mirabiliter et modo stpendo emanabat et dictum locum replebat cunctis preffatis ibidem existentibus de hoc admirantibus et quodam modo stupefactis tum debita reverencia et devocione abinde abstraxit et dicta beata ossa integra in quodam sacco panni linei et dicta ffracmenta ossium cum pulvere in alio sacco panni linei misit omniaque deposuit in quadam caxia fustis cipressi ferrata dictamque caxiam cum sanctis ossibus integris et ffracmentis osium supradictis cohopena cum quadam tela panni linei et cum qupdam panno purpureo auro supraposito cum pocessione predicarum personarum psallecium quod submissa voce Te Deus laudamus et plures oraciones ne populorum multitudo ad devocionem excitata ex nimio concursu aliquam in

dicta ecclesia faceret oppresura si alta voce tunc cantaretur, humiliter e devote adduxit ad domum novam eiusdem Sedis que dicitur thesauraria seu sacristia, ad latus sinistrum dicte ecclesie hedificata et inibi dicta sanctissima ossa et ffracmentta ossium cum pulvere predicta abtrahendo de dicta caxia misit integriter cum predictis duobus sacculis lineis in quibuserant in quodam alio sacco operato de auro et de cirico, cum operibus fflorum divisorium colorum et postam omnia hac fuerunt involuta in quadam tela linea et reponita in sepulcro seu vasculo marmoreo, ubi iam inventa fuerant ossa sanctissima et ossium ffracmenta cum pulvere prefata quod sepulcrum seu vasculum, in altum in duobus capitillis fusteis de pictis supra quodam poste ibidem conclavato deponi fecit simul cum dicta caxia supraposita et supra dictum et cohoptera. Et predictis sic peractis postea incontinenti dictus reverendus dominus Episcopus simul cum processione predictorum canonicorum et beneddiciatorum in choro dicte ecclesie intratium ianuis apertis et campanis viriliter ac potenter pulsatis alta voce cantando Te Deum laudamus multitudoque populorum ad sonum decarum campanarum ab dictam ecclesiam veniendo, omnes insimul humiliter et devote, dominum deum et dictam beatam virginem et martirem benedixerunt, gloriofficerunt et pariter laudaverunt quibus laus sit honor et perempnis gloria per inffinita secula seculom amen. Et de predictas omnibus et singulis pecierunt et requisiverunt dictus reverendus dominus Episcopus dicti Archidiaconi et ceteri Canonici ibidem presentis in presencia dictorum clericorum el laycorum eis et quibuslique aliis personis fieri et tradi per me notarum supradictum, tot publica instrumenta quot inde fuerint petita et requisita in testimonium premissorum omnium et singulorum et ad perpetuam memoriam de predictis omnibus et singulis habendam.

Acta fuerunt hec die, hora, anno et locis predictis presentibus videntibus et audientibus me notarii et testibus et aliis supradictis.

Sig(signe)num mei Marci Maiolli, regia auctoritate notarii publici Barchinone et tocius terre et donacionis illustrissimi domini regis Aragonum. Qui predictis omnibus et singulis interfui una cum testibus supradictis et superius continetur et hec cum raso et emmendato in linea ·XVIII^a· ubi dicitur ra, scribi feci et clausi rogatus^C.

^A B: dicy

^B a: Maioris

^C B: Sig(signe)num mei Marci Maiolli, regia auctoritate notarii publici Barchinone et tocius terre et donacionis illustrissimi domini regis Aragonum. Qui predictis omnibus et singulis interfui una cum testibus supradictis et superius continetur et hec cum raso et

Topografia dels espais medievals dedicats al culte a santa Eulàlia a la Catedral de Barcelona

emmendato in linea quartadecima· ubi dicitur sepulcro, scribi feci
et clausi rogatus

a:Sig(signe)num mei Marci Maioli, regia auctoritate notarii
publici Barchinone qui predictis omnibus et singulis interfui una
cum testibus supradictis et superius continetur et hec scripsi feci et
clausi rogatus

Document 2

Barcelona, 1339, juliol, 8

Acta notarial, redactada pel notari reial Marc Mallol, del trasllat privat de les relíquies del cos de santa Eulàlia; situades en una caixa ferrada de fusta de xiprer coberta de tafetà de color verd llistat d'or, que eren en un armari de la Sagristia major de la Catedral; fins a la tomba situada sobre l'altar de la cripta la vigília de la solemne traslació.

A. ACB: 3-4-60

B. AHCB: Pergamí 1A-384

C. AHCB: Llibre Vermell. 1G-14, fol. 158v-159r

a. Sebastián PUIG (1929). *Episcopologio de la Sede Barcinonense*. Barcelona: Biblioteca Balmes, Apèndix CXI, p. 476-478.

In nomine Domini nostri Iesuchristi corone virginum decorisque civium omnium supernorum Amen. Cum ea que ad laudem omnipotentis Dei et gloriosissime Virginis Marie eius genitricis ac debitam venerationem sanctorum et reliquiarum sanctarum eorundem concernunt deceat scriptura publica eterne memorie commendari. Propterea noverint universi hoc instrumentum presens publicum inspecturi quod cum capella que incepta fuit ad hedificandum et construendum in ecclesia Sedis Barchinone die festivitatis martirii Sanctorum Petri et Pauli apostolorum Christi beatorum qua die computabatur tertio kalendas iulii anno domini millesimo trecentesimo tricesimo septimo fuisset perfecta constructa et hedificata ad honorem et laudem Dei omnipotentis et ad gloriam et invocationem gloriosissime Virginis Marie, eius genitricis ac beatissime Eulalie Barchinone virginis et Christi martiris gloriose, instaretque tempus et dies future translationis corporis eiusdem beatissime virginis et martiris fiende in capella antedicta, et Reverendissimi in Christo patres et domini domini (sic) Arnaldus [Sescomes] miseratione divina sancte Terrachone ecclesie Archiepiscopus et frater Ferrarius [d'Abella] eadem miseratione barchinonense Episcopus volentes se totis viribus preparare ad dictam translationem omnimode faciendam; icleo ad honorem, gloriam et laudem Dei omnipotentis et beatissime Virginis Marie eius genitricis eiusdem gloriosissime sancte Eulalie barchinonense virginis et Christi martiris, die iovis post pulsationem Cimbali latronis, qua die computabatur octavo idus iulii anno incarnationis domini nostri Iesuchristi millesimo trecentesimo tricessimo nono, regnante Illustrissimo principe et domino Petro Dei gratia Rege Aragonem, Valentie, Sardinie et Corsice, Comiteque Barchinone, in presentia incliti domini infantis Petri illustrissimi domini Iacobi felicis recordationis Regis Aragonum filii dei gratia Rippacurtie et Impuriarum Comitis et venerabilium et discretorum virorum Raimundi Boxadors archidiaconi celsonensi in ecclesia urgellensi, Raimundi de Cumbis prioris Terrachone, Guillelmi de Solario

archidiaconi Ripacurtie in ecclesia ilderdense, Bernardi Lulli, decretorum doctoris archidiaconi sancte Marie de mari in ecclesia Barchinone., Berengarii de Papiolo archidiaconi Penitensis in dicta ecclesia, Guillelmi de Turriliis prepositi mensis septembris, Ferrari Peyronis prepositi mensis iulii in dicta ecclesia, Bernardi de Frontinyano et Ferrarii Ville ebdomadarios eiusdem ecclesie, Guillelmi de Corneliano, Berengarii Vallauria, Poncii de Foxano, Geraldi de Orivo, Vincentii de Palmirola Canonicorum dicte ecclesie, Guillelmi de Sala canonici Vicenses et fratris Bernardis Cardona de ordine fratrum predicatorum, socii dicti Reverendissimi domini Barchinone Episcopi, et Guillelmi Nagera, Iacobi de Sancto Clemente, Simonis Oltzeto et Bernardi de Ruvira Consiliarorum barchinonense, anno presenti, una cum venerabili Arnaldo Umbaldi absente et Francisci de Sancto Clemente, Iacobi de Oltzeto, Petri Oulomarii, Ramundo de Marimundo, Bernardi de Marimundo et Galcerandi Barbonis civium barchinonense et venerabilium Galcerandi de Vilarig et Bernardi de Vilaris, militum, et Francischi Ville, Bernardi Ferrarii, Petri Bramona, Arnaldi Ollarii, Petri de Artigiis et Poncii Ugueti presbiterorum beneficiatorum in ecclesia barchinonense et plurium etiam aliorum clericorum et laycorum testium ad hec specialiter ascriptorum et mihi Marci Maiolli, regia auctoritate notarii publici barchinonense, et totius terre et dominationis illustrissimi domini Regis Aragone, dicti Reverendissimi in Christo patres et domini, domini Archiepiscopus et Episcopus constituti personaliter in quadam domo nova que est hedificata et constructa in dicta ecclesia Sedis Barchinone in latere sinistro altaris sancte Crucis que dicitur Sacristia seu Thesauraria, discohoperuerunt seu discohoperi fecerunt sepulcrum seu vasculum marmoreum conclavatum cum duabus latis seu singlis ferreis circumquaque tumbam continentibus, quod vasculum in altum super quodam poste conclavato in duobus capitibus fusteis depictis erat positum supra altare in dicta idomo constructo et hedificato ad invocationem et honorem beatissime Virginis Marie Dei genitricis eiusdem Sancte Eulalie barchinonense virginis et Christi martiris gloriose, quo discohoperto ab inde amoverunt seu amoveri fecerunt dictos duos singulos ferreos cum quibus dictum sepulcrum seu vasculum erat ferratum et clausum. Et postea ab inde exeuntes euntesque ad sacristiam maiorem que est constructa et hedificata in latere dextro dicti altaris et ibidem intrantes aperuerunt quadam caxia que erat in quodam armario dicte Sacristie et sigilla dicti domini Episcopi et capituli dicte Ecclesie integra et scincera cum quibus erat consignata et sigillata prius amoverunt, et ab inde abstraxerunt quamdam particulam Cincinni capitis corporis eiusdem Beatissime virginis et martiris que ibidem fuerat recondita et involuta in pannis mundis lineis et purpureis, quam particulam in pannis mundis involutam et portatam in quodam calice argenteo ideaurato misserunt in quadam caxia fustea ferrata cum latis ferreis et cohopena cum taffatano listato de auro coloris viridi, supra quoddam pannum purpureum quod ibi fuerat missum, et hec fecerunt humiliter

et devote flexis genibus et submissa voce psallentibus antifonam *Hostia sollempnis Eulalia* et orationem *Propitiare quesumus Domine nobis famulis tuis*. Et postea dictam caxiam acceperunt dicti inclitus Inffans Petrus et Reverendissimi domini archiepiscopus et Episcopus et Venerabilis Archidiaconus Sancte Marie de Mari et portaverunt ad dictam Thesaurariam cum processione predictorum prelatorum et canonicorum ac beneficiorum submissa voce psalmos et antiiffonas ac responsoria dicte beatissime Virginis et martiris humiliter et devote pronunciantium, eamque posuerunt super dictum altare. Posteaque amotis a dicto sepulcro seu vasculo sigillo dicti domini Episcopi et duobus sigillis dicti capituli integris cum quibus erat sigillatum et roboratum, ipsum aperuerunt seu aperiri fecerunt et ab inde corpus sanctissimum dicte beatissime virginis et martiris videlicet ossa integra que erant in quodam saculo panni linei et fragmenta ossium cum pulvere que erant in alio saculo eiusdem panni et missa in quodam alio saculo operato de auro et sirico, cum operibus florum diversorum colorum, abstraxerunt in dicta caxia miserunt et posuerunt et aperto saculo in quo dicta sanctissima ossa integra erant ibidem dictam particulam Cincinni capitis inmisserunt et postea ipsum saculum operatum sutum cum sirico intus quod dicta duo alia sacula firmiter suta et ligata erant missa cl.auserunt in dicta caxia, ipsamque caxiam cum tatis ferreis fferraverunt seu fferrari fecerunt et dictus inclitus dominus infans Petrus cum suo sigillo secreto in iduobus locis et dictus dominus Archiepiscopus cum suo sigillo secreto in uno loco dictam caxiam sigillarunt et consignarunt eamque postea cohoptam cum duobus pannis purpureis levantes in altum posuerunt super sepulcrum seu vasculum supradictum. De quibus quidem sanctissimis ossibus et pulvere et de singulis eorumdem odor suavissimus mirabilis et stupendus quasi cinamomii et balsami et multorum ac diversorum aromatum bene fragancium mirabiliter et modo stupendo emanabat, dictumque locum totum replebat cunctis prefatis ibidem existentibus, de hoc admirantibus, et quodam modo stupefactis. Et dicti prelati, canonici et beneficati humiliter et devote alta voce psallentes antiiffonas et responsoria dicte beate virginis et dictus dominus Archiepiscopus dicente preffatam orationem *Propiciare quesumus Domine nobis famulis tuis* et omnes insimul tam prelati quam canonici beneficati, cives et alii clerici et layci ibidem existentes, humiliter et devote dominum Deum et beatissimam virginem Mariam eius genitricem et gloriosissimam Eulaliam barchinone virginem et Christi martirem benedixerunt, glorificaverunt et paliter laudaverunt. Quibus laus sit honor et perempnis gloria per inffinita secula seculorum. Amen. Et de predictis omnibus et singulis dicti Reverendissimi domini Archiepiscopus et Episcopus pecierunt eis et quibuslibet aliis personis fieri et tradi per me notario supradictum tot quot voluerint et pecierint publica instrumenta. In testimonium premissorum omnium et singulorum et ad perpetuam memoriam de predictis omnibus et singulis habendam.

Acta fuerunt hec, die, hora, anno et loco predictis, presentibus, videntibus et audientibus me notario et testibus et aliis supradictis.

Sig+num mei Marci Maiolli regia auctoritate notarii publici barchinone, et tocius terre et dominationis illustrissimi domini Regis Aragonum, qui predictis omnibus et singulis interfui una cum testibus et aliis supradictis ut superius continetur et hec scribi feci et clausi rogatus^A.

^A C: Sig(signe)num mei Marci Maiolli, regia auctoritate notarii publici Barchinone et tocius terre et dominacionis illustrissimi domini regis Aragonum. Qui predictis omnibus et singulis interfui una cum testibus supradictis ut superius continetur et hec cum aposito in linea vicesima tertia ubi dicitur ligata, scribi feci et clausi rogatus.

SCRINIUM

ÍNDEX

Editorial – 1

Crònica de l'Arxiu – 5

Còdex 102, segle X – 7

Còdex 116, any 1403 – 19

Còdex 118, anys 1424-1606 – 45

Còdex 119, anys 1434-1772 – 49

Còdex 131, segle VII – 51

*Ex dono Reverendissimi patris Domini Petri
Garcia, episcopi Barcinonensis – 57*

Genovesos i catalans al Bòsfor: trobades i
desacords al voltant de la Gran Companyia – 103

Infra menia urbis: the shaping of the Jewish
quarter of Barcelona – 131

Topografia dels espais medievals dedicats
al culte a santa Eulàlia a la Catedral de Barcelona – 161

Àngel Fàbrega i Grau

Àngel Fàbrega i Grau

Àngel Fàbrega i Grau

Àngel Fàbrega i Grau

Àngel Fàbrega i Grau

Anna Gudayol i Torelló

Daniel Duran i Duelt

Philip Banks-Clara Jáuregui

Nil Rider

